عەلمانیەت ... سامان غەفور باقی

هەر جارەو بابەتێک لە ئەرشیفی دەنگەکانەوە ......
http://dengekan.com/doc/2010/7/samanGhafur14.htm

بەرلەوەی بچینە ناوەڕۆکی ئەم چەمکەوە وەك ئایدۆلۆژیایەك و تیۆرێکی سیاسی بەباشی دەزانم لەڕووی زمانەوانی و فەرهەنگیەوە سەرەتای سەرهەڵدانی ڕوونبکەمەوە. زاراوەی عەلمانیەت یەکێکە لە چەمکە گرنگەکان و زۆرێك لەبیرمەندان و فەیلەسوفان بەڕای جیاوازەوە قسەیان لەسەر کردووە، ئەمەش دەلالەت لەوە دەکات کە ئەم چەمکە گرنگیەکی تایبەتی هەیە. ئەم چەمکە لە لێکۆڵینەوەی کۆمەڵایەتی و سیاسیەکان و فەلسەفیەکاندا بایەخێکی تایبەتی هەیە وە لە فەرهەنگی ڕۆبێردا عەلمانیەت بەوە پێناسە دەکات کە چەمکێکی سیاسیە و دەخوازێت کۆمەڵگای مەدەنی لە کۆمەڵگای سیاسی جیابکاتەوە بە جۆرێك کە دەوڵەت هیچ دەسەڵاتێکی ئاینی نەبێت کڵێساش خاوەنی هیچ دەسەلاتێکی سیاسی نەبێت.(1).

بالە ڕووی زمانەوانیەوە ئەم زاراوەیە ڕوون بکەینەوە بزانین لەسەر دەستی چ کەسێك بۆ یەکەم جار ئەم زاراوەیە بەکار هات و لەسەر دەستی چ کەسێك فراوانی بەخۆیەوە بینی. زاراوەی عەلمانیەت لەڕووی زمانەوانیەوە لە وشەی سکۆلاریزمی ئینگلیزی و پێکهاتەی سیکۆلی لاتینیەوە وەرگیراوە کە بەمانی جیهان یان سەردەم دێت، وە بۆ یەکەم جار ستفالیا ساڵی 1648ز لە تۆمارکردنی ئاگربڕیچکدا بەکار یهێنا، وە فراوانبوونی عەلمانیەت لەسەر دەستی جۆن هولیۆك ساڵی 1817ز ــــ 1906ز) وە بەشێوەیەکی زۆر تایبەت قسە لەسەر عەلمانیەت دەکات دەیبەستێتەوە بە مەسەلەی باوەڕەوە و لەم بارەیەشەوە دەڵێت: (باوەڕ بەهەموو تواناکانیەوە چاکسازی دەکات لە حاڵی مرۆڤدا، لەڕیچگای ماددەوە دوور لە قەزیەی باوەڕ کە قبوڵا بکرێت یان نەکرێت).(2).

کەم نین ئەو توێژەرانەی کە هەوڵیان داوە عەلمانیەت بەشێوازێك لە شێوەکان ڕوونبکەنەوە و بەپێی دنیا بینی خۆیان و لەڕوانگەی مێژوویەکەیەوە و سەرەتای دروست بوونیەوە و پەل هاویشتنیەوە قسەی لەسەر بکەن، بەڵام ئەوەی کە لێرەدا وادەکات کە جارێکی دی و بەشێوازێکی زۆر تایبەتتر قسە لەسەر چەمکی عەلمانیەت بکرێتەوە، ئەوەیە کە کورد نەیتوانیوە بچێتە ناو قوڵایی بیرۆکەکانی عەلمانیەت و تێگەیشتنێکی تایبەتی لەسەر هەبێت، ئەمەش کۆمەڵیچك فاکتەری لەپشتەوەیە کە لەو هەڵە تێگەیشتنەی کە کورد هەیەتی

سەبارەت بەو چەمکە، وە زۆرێك لەبیرمەندان هەوڵیانداوە کە عەلمانیەت وەکو چەمکێك و سیستەمێکی شیاو بۆ بەیەوەکەوە ژیانی مرۆڤ بناسێنن و بەتاکە ئەڵتەرناتیڤێك و تاکە ڕێگەیەك بۆ چارەسەرکردنی سەرجەم کێشەو گرفتەکانی هاوڵاتیان بەهەموو چین و توێژەکانەوە.

بۆیە هەستان بەم کارە یان بەم پرۆژەیە توشی کۆمەڵێك گرێ و بەرزی ون زمی دەبینەوە لەلایەن هاوڵاتیانەوە چونکە پێوەرە ئەقڵیەکانی تاکی کوردی بەدەوری بازنەیەکی دۆگما و نەگۆڕدایە کە ناتوانێت قایل بێت بە کۆمەڵێك ڕێبازی دی کە سەرچاوەکەیان لەئەوروپاوە هەڵقوڵاوە وە نەبێت ئەوروپاش بۆ بەش بێت لەم کێشە و گرفتانە.
گەر بڵێین عەلمانیەت پرۆسەی بەدونیایکردنی دیاردەکان بێت چ لەڕووی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانە یان هەر شتێکی دیەوە بێت، دەبێت بتوانرێت وەڵام و گومانەکان لەجێی خۆیاندا زامن بکات بۆ ئەوەی تاك ئاسودە بێت لەناو پرۆسەی بەدونیایکردنی دیاردەکاندا.

وەك دەزانرێت عەلمانیەت زادەی سەردەمیچکە و بیرکردنەوەکانی مرۆڤ بوو لەو سەردەمەدا هەوڵیانداوە کە مرۆڤ ئازاد بکرێت لە کۆمەڵیچك کۆت و بەند کە سەرجەم مرۆڤایەتی گرتووەتەوە، واتە هەوڵدانێك هەیە لەپشت ئەم کارەی بیرمەندەکانەوە کە ڕەنگە توشی دەردەسەری زۆر هاتبن تا ئەم ئایدۆلۆژیایەیان گەیاندە ئەمڕۆ، واتە هەڵونێك لەپشت دامەزراندنی ئەم سیستەمەوە هەیە گەر بێت و بگەڕێینەوە سەدەکانی ناوەڕاست و کەمیچك ڕامێنین لەو سەردەمەو بزانین پەیوەندیە ئەقڵیەکانی مرۆڤ و ئایین و نوێنەرایەتی یەزدان لەسەر زەوی چ هەڵچونێکی دروست کردووە تا مرۆڤایەتی گەیشت بە ئێستا. وەك دەزانریچت تیۆلۆژیای ئایینی باوەڕیان بەوە هەیە یان ئەوە دەسەلمێنن لەگەڵا بەسەر چونی سەردەمی پێغەمبەراندا وەك نویچنەری یەزدان لەسەر زەوی نابێت هیچ نوێنەریچکی یەزدانی لەسەر زەوی هەبێت بەڵام لای پاپا مەسیحیەکان لەو سەردەمەدا وایکرد یان بیکردنەوەکانیان بەدوای بژێوی و کۆمەڵیچك بەرژەوەندی تایبەتی مەسەلە دینیەکانیان فەرامۆش کرد یان دینیان کردە وەسیلەیەك بۆ بۆ خۆشبەختی خۆیان چەوساندنەوەی ئەوی دی.

وەکدەزانین مارتین لۆتەر هەموو هەولچەکانی بۆ ئەوەبوو کە قودسیەت و دەسەڵات لەپاپاکان بسەنێتەوە چونکە چۆن پاپاکان مافی ئەوەیان هەبوو کە ئینجیل بخوێننەوە ئەو مافە بۆ هاوڵاتیان نەبوو بەڵام کارکردنی لۆتەر بۆ ئەوە بوو کە ئەو مافەش بدرێتەوە بە هاوڵاتیان تاوەکو وەدەریان نا. یەکیچکی دە لە کارەکانی لۆتەر ئەوەبوو کە کە دەیوت : ئازادکردنی مرۆڤ و ئازادکردنی ئایین لەخراپ بەکارهێنانی

(3). دەتوانین ئەمە بەسەرەتای کارێکی پیرۆزی لەقەڵەم بدەبن بۆ ئازادکردنی مرۆڤ لەو کۆت و بەندەی کە پاپاکان و دەسەڵاتی سیاسی لەو سەردەمەدا بەکاریان دەهێنا لەدچی هاوڵاتیان چونکە وەك دەزانریچت لەڕوانگەی مێژووەوە دەسەڵات و پاپاکان بەیەك ئاڕاستە کاریان دەکرد بۆ چەوساندنەوە.(4)
عەلمانیەت مانیەك نەبوو دژ بەئایین لەسەرەتادا عەلمانیەت دژی هەر دەسەڵاتێکی ڕۆحی بووە لەبەرامبەر ئەوەشدا دەسەڵاتیچکی ئەقڵی و مەدەنی داناوە لەپێناو بەرژەوەندی گشتیدا، فراوانبوونی عەلمانیەت یان فاکتەری گەشەکردنی لەسەدەکانی ناوەڕاستدا دەگەڕیچتەوە بۆ بایەخدانی بیرمەندان بەمێژوو و زمان و شیعر و فەلسەفە، لەپێناوی نزیك بوونەوەی پەیوەندیەکی ڕۆحی بیچت یان بەرژەوەندیخوازانە بیچت زۆرێك لەبیمەندانی ئەو سەردمە باەخێکی تایبەتیان بەئەقڵدا دەدا بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان لەسەر ئەو بنەمایەی کە گوایە شارستانی مرۆڤ ناتوانێت بەردەوام بیچت ئەگەر بۆخۆی مرۆڤ خاوەنی ئازادیەکی سیاسی نەبێت.

لێرەدا دەمەوێت ڕای کۆمەڵیچك بیرمەند بخەمە ڕوو لەمەڕ عەلمانیەت و کاریگەریەکانیان لەسەر ڕەوشی کۆمەڵگە، بزانین تا چ ڕادەیەك لەگەڵدا مومارەسەکردنی عەلمانیەتدان و یان ڕەتیدەکەنەوە و ئەلچتەرناتیڤێکی دی بۆ دادەنیچن چونکە لەگەڵا رشەتکردنەوەی هەر شتیچکدا دەبێت شتیچکی دی هەبێت لەجێی دابنرێت بۆ ڕێکخستنەوەی ئەو پشێوی نائارامیەی کە لەو کاتەدا دلاروست دەبیچت بە لەناو چونی ئەو شتە. لێرەدا وتەیەکی دکتۆر وحید عبوالمجید دەهێنمەوە بۆ پشت بەست بەقسەکانم: (عەلمانیەت لە ڕۆژئاوادا ئایدۆلۆژیا نیە بەڵکو مەنهەجیچکی عەمەلیە وە بەشیچکی کەمی پەیوەست بە مەجالاتی غەیر دینیەوە)(5). چونکە عەلمانیەت دەیەوێت لەکردارەکانی مرۆڤەوە کە پسپۆرن لەبوارە سیاسیەکاندا خزمەت بەدەوڵەت بکرێت وە کەسە دینیەکانیش خزمەت بەدین بکەن، بۆ ئەوەی جیاکاریەك هەبیچت لەکارەکاندا واتە نابێت تێکچڕژانێك هەبێت هەموو تاکەکانی ناو کۆمەڵگە دەبێت بەشێوازێکی جوان و پیرۆز کارەکانی خۆیان دەزانن و کار ناکەنە سەر بیرکردنەوەکانی یەکدی. وە هەروەها دکتۆر وحید جارێکی دی خەخت دەکاتەوە لەسەر عەلمانیەت و بەم شێوەیە جارێکی دی لەسەری قسەدەکاتەوە و دەڵێت: (عەلمانیەت دین ڕەت دەکاتەوە بۆ بەرژەوەندیە ئەقڵیەکانی مرۆڤ)(6).

ناتوانین لەم وتەیەوە ئەوە ڕەت بکەینەوە کە گوایە دین ناتوانێت قسە لەسەر بەرژەوەندیەکانی ئەقڵی مرۆڤ بکات و بەس تەنها بیرێکە

زەمینیەکان دەتوانن قسە لەسەر ئەقڵا بکەن و وەڵامی هەموو ئەو شتانە بدەنەوە کە مرۆڤ بەشێوەیەك لەشێوەکان پێویتی پێیەتی، واتە ناتوانرێت ئەقڵی مرۆڤ لەچوارچێوەیەکی دینیدا دەربکرێت لە حەقیقەت چونکە ئەو مرۆڤانەی کە لەسەر ئەو ڕایەن بەشێك لە حەقیقەتیان لایە و ناتوانرێت نکوڵی لێبکرێت. وە هەروەها عبدوالکریم سروش دەڵێ: کەر دین لەبنەرشەتدا بۆ ئەوە هاتبێ کە بە مرۆڤ بڵێ ئەی مرۆڤ بۆت نییە ئیدیعای خوایەتی بکەی، ئەی مرۆڤ تۆ جکە لەوەی بۆت نییە ئیدیعای خوایەتی بکەی بۆشت نییە ئیدیعای نوێنەرایەتی خوا بکەی لەسەر زەوی). واتە مرۆڤی زانا جگە لەوەی کە دەتوانێت کۆمەڵێك شت ڕوون بکاتەوە ناتوانێت ئیدیعای نوێنەرایەتی خوا بکات لەسەر زەوی چونکە تەنها و تەنها پێغەمبەرەکان دەتوانن ئەو کارە بکەن لەسەر زەوی، واتە ئەو مافە تەنها بە پێغەمبەران دراوە.

وە زیاتر لەم بیرمەندانە قسەیان لەبارەی عەلمانیەتەوە کردووە چونکە ئێمەی کورد بەشێوازێکی جوان لەچەمکی عەلمانیەت نە گەیشتوین وە ناشمانەوێت لێی تێبگەین یان بەلامانەوە گرنگ نییە کە بەم زوانە لەو چەمکە تێبگەین و لە پیادەکردنی ئەم هەرێمەدا سود لە پرەنسیپەکانی وەربگرین، واتە ساسیەکانمان بەعەلمانی و ئیسلامیەکانەوە نەگەیشتونەتە ئەوەی کە چی لە هەناویاندا هەیە دەریببڕن بەوشێوەیە هەڵسوکەوت لەگەڵا مرۆڤەکانی ئەم وڵاتەدا بکەن واتە بەپێی هەلومەرجی تایبەتی خۆیان کە بەرژەوەندی هەبێت بۆ مانەوەیان ئەوا بایەدەنەوە بەو لایەدا کە ئارەزوویانە و خۆیان گێل دەکەن لە ڕابردوو کە چۆن بوون و بە چ شێوەیەك هەڵسوکەتیان کردووە؟ ئەوەی گرنگ نەبێت بەلای ئێمەوە ڕابردووە چونکە ڕابردوو بەرهەمی خۆیانە و دیکرێت لێی ڕابکەن و نەیانەوێت گر بۆ ساتێکیش بێت بگەڕێنەوە سەری، واتە لەو کاتەدا دەگەڕێنەوە بۆ ڕابردوو کە بزانن هەلی لەناوچونیان لەئارادایە و ناتوانن لێی دەرباز بن بۆیە میللەت دەگەڕێننەوە بۆ سەردەمی شۆڕش و کۆمەڵێك تێزی سواو دەهێننەوە و بەڵام کۆمەڵێك گەمژە پێی هەڵدەخەڵێتێن وە دەبێت ئەوەش بزانین کە زۆرینەی تاکەکانی وڵاتی ئێمە گەمژەن و ناتوانن بەرەنگاری ئەو دەسەڵاتە ببنەوە کە خۆیان بەرهەمیان هێناوە واتە دەسەڵاتی ئێمە دەسەڵاتێکی لێهاتووە و دەتوانێت زۆرینەی خەڵك بەلای خۆیدا ڕابکێشێت و یاتر کورسی بۆی پێبەدەست بهێنێت کە ئەمەش کێشەیەکە و دەبێت زۆر قسەی لەبارەوە بکرێت چونکە دەسەڵات هەموو کات لەنێوەندایە بۆ گەمارۆدانی خەڵك و فریودانیان بۆیە ناتوانێت خۆی یەك لای بکاتەوە کە دەسەڵاتێکی عەلمانیە یان دەسەڵاتێکی ئیسلامی وە مەهزەلەیەك لەمەهزەلەکان ئەوەیە دەسەڵاتێکت هەیە

ئیدیعای کۆمەڵگای مەدەنی و دیموکراتی و لیبراڵیزم و چەندین شتی تر دەکات لەکاتی هەڵبژاردندا مەلایەك دەهێنێت بۆئەوەی بانگەشەی ئەوەبکات کە ئێمە دژی دین نین و نامانەوێت دەسەڵاتێکی عەلمانی جیابیچتەوە هەتاوەکو ئامانجەکانی خۆی دەست دەکەوێت و خەڵکیش با لشوێنەکانی خۆیان بمێننەوە. هەروەك محەمەد عەبدە لە وتە بەناوبانگەکەیدا دەڵێت: (نە لەسیاسەتدا ئایین هەیە و نە لەئلیینیشدا سیاسەت هەیە) (7).

بەڵام وەك لەسەرەوە ئاماژەم پێدا ئەم هەرێمەی ئێمە هیچ کات پراکتیزەی ئەم وتەیە ناکات واتە بەناو عەلمانیەکانت پراکتیزەی ئایین دەکەن بۆ کۆکردنەوەی دەنگ لەدژی ئەوانەی کە بوونیان هەیە وە ئیسلامیەکانیش بەهەمان شێوە وە ئەم کێشەیە دەگەڕێتەوە بۆئەوە کە تاکەکانی ئێمە بیرکردنەوەیان ئەوەیە کە نازانن چی هەڵدەبژێرن نەگەیشتوونەتە ئەو ڕایەی کە دەڵێ: (گرنگ ئەوەنیە کە حوکم دەکات گرنگ ئەوەیە کە خزمەت بکات) هەر کاتێك کە مرۆڤەکانی ئێمە گەیشتنە ئەو ڕایە ئەوا دەتوانرێت وڵات یان هەرێم بکرێتە دەسەڵاتێکی عەلمانی یان ئیسلامی چونکە ئەمەش پەیوەندی بە وشیاری تاکەکانی وڵاتەوە هەیە. وە سەعد زەغلولیش لە وتە بەناوبانگەکەیدا دەڵێت:ئایین بۆ یەزدان و نیشتیمانیش بۆ هەمووان.(8)ل11.

پەراوێز و سەرچاوەکان

1ـــ عەلمانیەت و ئسوڵیەت/ ن/ عەفیف ئەخزەر/ وە/ شوان ئەحمەد
2ـــ العلمانیه ن/ دکتۆر عبدوالوهاب میسری
3ـــ هزری سیاسی لە ڕۆژاوادا وەرگێڕانی شوان ئەحمد
4ـــمێژووی هزری سیاسی لەڕۆژاوادا نوسینی کمال پۆڵای
5ـــ العلمانیه ن دکتۆر عبدوالوهاب میسری
6ـــ هەمان سەرچاوەی پێشو
7ـــــ عەلمانیەت و ئوسوڵیەت/ ن/ عەفیف ئەخزەر/ وە/شوان ئەحمەد

چاودێریکردنی خود، لەلای ژنانی نوسەر … سوهەیلا_مەهەمی

خود سانسۆرکردن تایبەتمەندی و میراتگری مرۆق و کۆمەڵگاییەکی دەستپەروەردەیی دەسەڵاتەکە کەساڵانێکە ساڵ بەساڵ لە بازنەی دیکتاتۆریەتدا هەڵسووڕاوە، کە خۆ سانسۆرکردن لەم کۆمەڵگا یە دەبێتە باو. ئەمە لێرەدا لە باسی ئەدەبیاتدا بەربڵاوی بەم باسە گرینگە دەدەین ژن لە کۆمەڵگای پیاوسالاردا هەموو کات پێوەرەکانی بەباڵای پیاو دەپێوێ بەردەوام لەژێر ڕکیفی پیاوانەدا خۆی سانسۆر کردووە بەدڵنیاییەوە ئەم سەرەڕۆییە لەناخیدا جێگیردەبێ و خود سانسۆری دەستپێدەکات سڕینەوەی خۆی و سڕینەوەی کەسانێکی دیکە دەست پێدەکات. ژن لە وێنای چەکێک ئەم سانسۆرە بەکار دەهێنێ بۆ خود بەهێزی پێیشان بدات لەچاوی پیاودا و هەر ئەو بۆ نموونە ئارامییە دەروونییە دەبێتە هۆی بەپەراوێز دانانی و لەفڕین بەرەو خەونەکانی بەجێدەمێنێتەوە لەپەراوێزدا و لە بازنەی پیاودا دەمێنێتەوە و ئەدەبیاتی ئەم ژنانە زایەڵەی ئەم بیرۆکەیەییە.

لەکولتوور و نەریتی کۆمەڵگای ئێمەدا خەریکبوون بەجەستە و لەش بەچاوی سووک سەیری دەکەن و باو نییە و هەمووکات ڕۆح و جەستەیان لەبەرانبەری یەکدا داناوە کە لەجێبەجێکردنی باسی ڕۆحی ئاسان بووە و بواری لەش کارێکی ئاستەم هاتووتە بەرچاو ئێستا تا ڕادەیەک باس لەعەشق ئاسان بووە لە نێو ئەدەبیاتدا بەڵام پێشتر دەربڕینی عەشقی ژنێک بۆ ڕەگەزی بەرانبەری کارێکی شەیتانی و تاوان بووە بۆیە کۆمەڵگای پیاوسالار کارێک دەکات کچان و ژنان لە پەسیوەکان و ژوورەکانی مالەدا پاوان دەکات و لەپەروەردەکردن بێبەش دەبن و ژن بەس لە بازنەی جنسییەت و سیکس و خۆ ڕازاندنەوە و میکاپ و خشڵ و ئەوانەدا دەمێنێتەوە، کەوەکوو کەرەستەییەک بۆ ڕابواردنی پیاودا دەرکەوێت و ژنێک کەبەدوای ئارەزووەکان و خەونەکانییدا بکەوێت وەکوو کەسێکی ناباو و جیاواز دەروانن بۆودا لەدەقە کۆنەکاندا ئەمە دەبینیین لە ژن وەکوو کەسێک کە پاکیزەییە و نابێت هیچ هەڵەیەک بکات و نابێت گوێ بە ئارەزووەکانی بدات چۆن فریوی شەیتان دەخوات دراوە.

سمبولی سەبووری و پاکی و لەبووردەیی پیشاندراون و ژنبوونیان لەپاکی و بێدەنگ بوونیاندا پێناسە دەکرێ و ژنبوونیان ئەوەیە کەکۆمەڵگا قبووڵی دەکات و پێناسەی بۆ کردووە. ئەمانە ژنانێکن بە

دەسەڵات کەچارەنووسی خۆیان قبووڵ کردووە. ئەمە لەلاشەمان چاوپێشیمان کردووە و بەشەوەیەکی سووک فێربووین باسی نەکەین، ژن لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی سەردەمدا لە ڕواڵەتدا ئەزمونی عەقڵانییەت و مەدەنییەت دەکات، بەڵام ئەو بەهۆی ئەوانەی باسمان کرد هێشتا بە ئاسانی نەیتوانیوە لە پێستی خود سانسۆری بەتە دەرە و خۆی پێناسە بکات. لەڕواڵەتدا ژنی مودێرن شەرم ناکات خۆی بنوێنێ بەڵام ژنی نووسەر لە بازنەی ئەدەبیاتدا هێشتا ئەو بوێرییەی نییە و خۆی لە پشت کۆمەڵێ وشەی کەنەپارێز حەشار داوە ئەو نەیتوانیوە لە ژنبوونی لەسەرکوتکردنی غەرایزی لەژیانی هاوبەشییدا بنووسێ و بدوێ هێشتا خۆریکێ خۆی سانسۆر دەکات. زۆر بەرچاوە ئەم ژنە هێشتا لەژێر سێبەرەی پیاودا هەنگاو هەڵدەنێ.

وا دەبینین ژن لەدەقەکانییدا خۆی نییە و خۆی دەسەڵتەوە. زۆر نەزانانەیە لەوەی کە باسی جەستەی ژن دەکرێ بەس بیر لەچێژ بردنی کەشەی سێکس بکەینەوە. زۆربەی جیابوونەوە و تێکچوونی ژیانی هاوبەشی ژن و پیاو دەگەڕێتەوە بۆ تێنەگەیشتن لە لەش و جەستەی بەرانبەرەکەیاندا. بۆ زۆربەی پیاوانی ئەمە دەقی ئیروتیک لەلایەن ژنانەوە کە دەنووسرێتەوە وایدەبینن کە ئەو ژنە بێ ڕەوشتییە ڕووناکبیرانەیە تەنانەت لە شانۆکانی شکسپییر لە وشەی " سرشت" بۆ دایکی مرۆڤی بەکار هێناوە و لەوشەی " عەقڵ" بو پێناسەی باوکی مرۆڤ. تا ئادەیەک هەموو قارەمانە ژنەکانی نەو ئەدەبیات بە سرشت وەناکراون ئەم ڕەگەزە پێشتر ناپاک بووە و دوایی دەتوانن بە دوای شتەکی سەرتر بکەون. لەکتەبە ئایینییەکاندا زولەیخا ژنێکە ناتوانێت ڕێگری لەخود بکات و ژنەکی مەکربازە!.

مەژووی ئەمە مەژوویەکی پیاوانەیە ئەمە هەموو کات لەژێر ڕکیفی پیاوسالاردا بوویین، یاسای پیاوانە و دامودەزگای بەهاداری پیاوانەمان بووە. لەڕواڵەتدا ئەمە بەرەو پێش دەرەین و خوێندن و ئیش و چالاکی کۆمەڵایەتی و مافی دەنگ و .....تاد، بەڵام هەمووی ئەوانە لە ژێر سێبەرەی پیاودا ڕێدەگەڕێت و بەردەوام بەرهەمهێنانەوە دەکات. (ژولیا کریستوا) فەیلەسووف و ڕەخنەگری ئەدەبی دەڵێت: "خواستی ژنان بۆ خۆ تاریفکردن لەهەگرایەتی خوڵقکردنی هونەر و بە تایبەت خوڵقاندنی ئەدەبیاتدایە". ئەمە بەو واتایە نییە، ئەدەبیات لەبەرەنگاربوونەوەی نەریتەکانی کۆمەڵگا هەندەجار هوشیارانە پەردە لەسەر نهێنییەکان لادەبات و نەوتراوەکان و بەدەنگییەکان لەڕێگای ئەدەبیاتەوە دەوترێ ؟ پرسەی ئەدەبیات دەتوانە هەموو ئەو خاڵە گرینگانە کەسەرپێشیان بەسەرەو داناوە

بوترێتەوە.

خاڵێکی گرینگ لە جیهانی ئەدەبیاتدا ئەوەیە ژنی رەخنەگرمان لە ئەدەبیاتدا بەدەگمەن دەستدەکەوێت و ئەمە هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە سەر ئەو باسانە کەکردمان و ئەگەر چی لەم سەردەمدا خەڵاتی ئەدەبی دەکرێ و وتنەوەی کێشەکانی ژنان بەرچاوە، بەڵام ئەمیش هەر لەبازنەی بەرتەسکێکدا ماوەتەوە گۆڕەپانی ئەدەبیات، تریبوونی وتنەوەیە ئەو شوێنەیە کەژن دەتوانێ لەلووتکەکانی فڕین باس بکات و دەنگ هەڵبڕێت، بەڵام بەخەستی تووشی ئاستی نزمی کولتووری و ئابووری پەروەردەیی دەبێتەوە، چون سیستم و کۆمەڵگای ئێمە پیاوسالارە و تواناکانی ژنی بەرتەسک و سنووردار کردووە. بەهەرحاڵ ژنی سەردەم هەوڵی ئەوە دەدا جیهانێکی ژنانە بخەڵقێنێ کەپێناسەی خۆی بکات زمان و هونەری ژنانە هەر وەها کە (ویرجینیا ووڵف) دەڵێت " ماڵێک بۆ خۆی بەرهەم بێنێ"، بەڵام بەربەست و کێشەکانی ئایین و کولتوور و کۆمەڵگا بەردەوام لەدیوارێکی زۆر بەرز بووە تا ڕێگری لەیاخی بوونی ئەدەبیاتی ژنان بکات. دەقی ژنانە بەرهەم دێت بەڵام بە کار ناهێنرێت. ئەڵبەت ئەدەبیاتی سەردەم لەسەر ڕەوتی حاشالێکرن بونیات نراوە کە بە پۆستمۆدێڕن و یا ئەدەبیاتی زمان و ئەدەبیاتی جیاواز و دەتوانیین بیبینین.

ڕوانگەییەکی دیکە لەبەرەی چواردا ئەوەیە شتێک بەناوی ئەدەبیاتی ژنانە و پیاوانەمان نییە لەم ڕوانگەیەدا ژن و پیاو وەکوو دوو چاودێر سەیری یەکدی دەکەن. بەهەر حاڵ گەشەی ئەدەبیاتی ژنان لەرۆژهەڵاتی ناویندا و بە تایبەت کوردستان رۆژ بەرۆژ له گەشەدایە و هاوتەریبی جیهانی مۆدیڕنیتە ڕێ دەکات و ئەدەبیات چەشنێکی زاو زێیە و خەڵقێنەرە و تەنانەت شەڕخوازترین دیکتاتۆرەکان لەژنێک لەدایک دەبن ، ژنانی نووسەر لەم سەردەمەدا هەوڵی خۆیان داوە ژنێکی هزرمەند و بیرمەند بەتایبەتمەندییەکانی خۆیان پێناسە بکەن لەبەرانبەری دەسەڵاتێکی بەهێزی پیاوانەدا بەردەوام لەخەباتن.

سنه

سوەیلا_مەهەمی

•

چەند کرێکارانە دەژیم!! ...
شیعـری : عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

(١)
هەر ئێستاکە بڕیارمدا
شیعرێکی نوێت بۆ بنووسم
تۆ لە ناویا زایەڵە بی
مەشخەڵی عیشق و جوانیی بی و پێکرابی
نەک لای دە گووفەکەکانی پیاوانی ئەم ڕۆژهەڵاتە(*)
پێڵاو ئاسا لە پێکرابی

(٢)
لە چوار ڕۆژدا سێ ڕۆژ و نیو
هۆش و بیرم لای ئەو ژنەیە
لەسەر کاریش درکاندبووی ڕقم زۆر لەو دووژمنەیە
بۆ (من)ی بوو
ئەو من بە دووژمن دەزانێ
من ئەو بە کێڵگەیەک لە غەدر و قوربانی
من چەند دەم لەلایەتی وەختێ لەسەر مافی خۆی و
هاوڕێکانی هەڵئەدات و
ئەو ساتانە ئەم دڵەم لە دەوری باڵای ئەو دەگەڕێ و
دەبێت بە فیدا و قوربانی.

(٣)
کرێکار دۆزەخی بۆرژوازی
تاقی کردۆتەوە و تیایدا بۆتە ڕۆژوو و قەرە برووت(**)
بەشی ئەم هەر کێشانی تووتنی تاڵە
ئەویش چرووت.

(٤)
هاوسەرە کرێکارەکەم
ڕۆژێ لەکار ئەهاتەوە
ماندوو و شەکەت
قژی شانە نەکردبوو

ئەو ڕۆژە ڕێکەوت وا پێشهات
شانەی بۆ کار نەبردبوو
بە لاستیکێک لە دواوە قژی بەستابوو
هێندە بەجوانی لێی دەهات
نەمزانی داهێنانە یان
بە سەلیقە ئەو قژە وا جوان وەستا بوو

(٥)

ئێستاش لەم تەک دەچێ تەمەنم چەند ساڵە
بە ڕوالەت گەنج و جەوان
بەناخیش لە سەرووی سەدەیەکم لەسەر ئەرز
هەر بۆیەشە کاتێ ناوی کرێکار دێ
لەجێی خۆم دوور لە ویستی خۆم
دەڵێم(بەڵێ) بەدەنگی بەرز.

(٦)

ئەمشەو خەوم زڕا بوو لەنێو جێیا
کچە دراوسێکەمانم هاتەوە یاد
کە سی وپێنج ساڵ بەر لە ئەمڕۆ
ببووم بە خاڵی پشکنین لەسەر ڕێیا
وامدەزانی کاتێ بە پەلە ڕێ دەکا
دەیەوێ لەدەستم ڕاکا
نەمدەزانی دەخی تاڵی ئەو کچە وەک کرێکارێک
پەلەیەتی دوا نەکەوێ
لە دەستدا کار و بژێوی بە بڕیارێک

(٧)

دوو هاوکارم لە کۆمپانیا سووکە دەمەقاڵێیان بوو
سەرنجمدا کارفەرما لێوەکانی نەخشا بە بزە
هەر ئەو ساتە تێگەیشتم
تەبا و یەکگرتویی ئێمە
لێناگەڕێ ئەو دەخەش بۆ و ببێ بەو خوێنمژ و دزە.

ئایاری ٢٠١٨
ڤانکووڤەر / کەنەدا

(*) گووفەک : زبەدان
(**) ڕەژوو : خەڵووز

ئەدەبی منداڵان – ساڵی تازە ...
فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

سەری ساڵی تازەیە
لێومان پڕ لەخەندەیە
بۆیە شادو بەختیارین
سەرگەرمی بەزم ویارین.

تەماشاکەن ئەم ناوە
بەگوڵی جوان ڕازاوە
میزەڵانی ڕەنگاو ڕەنگ
فوی تێکراوە بە ئاهەنگ.

لەهەموو لا خۆشییە
سرودو گۆرانییە
دنیایەکی ڕازاوە
بۆ ئێمە سازکراوە.

ئەمڕۆ ئاهەنگ دەگێڕین
پیرۆزبایی دەنێرین
بەسڵاوێکی بۆنخۆش
دەرونتان دێنینە جۆش.

پیرۆزبێ ساڵی تازە
پڕخەندەوخۆشی و ڕازە
ئاواتی هەموومانە
کوردستان ئاوەدانە.

ئ□وار□ي□ک ... □ياز حاجی

ئ□وار□ي□ک پ□ت د□ل□م: ژيانم ل□ د□ستداو□
ش□و و ر□ژ□کانم تژين ل□ ت□نيايی.
پ□ت د□ل□م:
ئيتر تاق□تی پياس□ی س□ر ش□قام□کانی دونيام ن□ماو□،
□□حی خ□م د□کوژ□نم□و□
ل□ر□ ب□دواو□ ه□موو ش□□ا ب□ک ب□ه□ستی ژ□هر ئ□خ□م□و□.
نازانم! “ب□ د□ی خ□م فريون□دا و ئ□م شار□م ج□ن□ه□شت”
ئ□وار□ي□ک پ□ت د□ل□م: ئيتر تاق□تی ه□ولدانم ن□ماو□،
ب□ ه□ميش□ ج□تد□□م و هيچ ئوم□د□کم ب□م دنيای□ ن□ماو□ .

□ياز حاجی